

MONIKA DRELA
Uniwersytet Wrocławski

O zobowiązująco-rozporządzającym skutku umowy licencyjnej i o ustawowym prawie odstąpienia od tej umowy

1. Uwagi ogólne

W ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych z 1994 r.¹ znajdują się przepisy przewidujące szczególnie, w odniesieniu do regulacji kodeksu cywilnego, upoważnienia dla stron umowy licencyjnej do wykonania prawa odstąpienia od tej umowy. Przepisy te konstruuja inne przesłanki skorzystania z tego uprawnienia w porównaniu z przepisami będącymi podstawą ustawowego prawa odstąpienia, a znajdującymi się w kodeksie cywilnym. W niniejszym artykule przedmiotem rozważań będzie ustalenie, czy umowa licencyjna prawa autorskiego ma charakter umowy o podwójnym skutku zobowiązująco-rozporządzającym, a następnie określenie, jakie są skutki odstąpienia od tej umowy.

Problematyka dotycząca ustawowego odstąpienia od umowy² w zakresie regulacji kodeksu cywilnego jest poddana wszechstronnej analizie doktryny³

¹ Przepisy ustawy z 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. 2006 r., Nr 90, poz. 631 ze zm.) będą powoływane bez wskazania aktu prawnego.

² W doktrynie wskazuje się, że bardziej poprawne jest budowanie wypowiedzi o odstąpieniu od stosunku zobowiązaniowego, a nie od umowy, jednak sformułowanie „odstąpienie od umowy” jest używane w tekście aktów prawnych oraz w języku prawniczym i jest uznawane za posiadające tożsamą treść, a przy tym, jest krótsze. W niniejszym artykule czynię więc zastrzeżenie, że wszędzie, gdzie mowa o odstąpieniu od umowy, oznacza to odstąpienie od stosunku zobowiązaniowego powstałego na podstawie umowy.

³ E. Gniewek, *Glosa do uchwały SN z dnia 27 lutego 2003 r.*, III CZP 80/02, OSP 2003, z. 11, poz. 140; M. Gutowski, *Odstąpienie od umowy o roboty budowlane*, PiP 2005, z. 9, s. 66 i n.; A. Janiszewska, *Glosa do wyroku SN z dnia 26 listopada 1997 r.*, II CKN 458/97, PiP 2000, z. 4, s. 103 i n.; W. Katner, *Glosa do wyroku z dnia 22 stycznia 2002 r.*, V CKN 660/00, OSP 2003, z. 1, poz. 2, s. 7 i n.; A. Klein, *Ustawowe prawo odstąpienia*, Wrocław 1964; E. Rott-Pietrzyk, *Glosa do wyroku*

i orzecznictwa⁴; szczególnie ożywiona jest dyskusja nad tym, czy wykonanie prawa odstąpienia od umowy wzajemnej, które w przeważającej opinii znosi stosunek zobowiązaniowy *ex tunc*, niweczy także skutki rozporządzenia prawem dokonanego jednocześnie z powstaniem tego zobowiązania. Przeważa opinia (zwłaszcza w odniesieniu do umowy sprzedaży rzeczy ruchomych), że wykonanie ustawowego prawa odstąpienia niweczy także skutek rozporządzający umowy, zatem powoduje powrót stanu prawnego i faktycznego, tak jakby umowa, od której odstąpiono, nigdy nie była zawarta (fikcja prawna)⁵. Taki pogląd zbudowany jest na wykładni art. 494 k.c. w powiązaniu z art. 395 § 2 k.c.⁶, bądź uzasadniany odpadnięciem *causy* rozporządzenia, której istnienie jest niezbędne dla bytu każdej kazualnej czynności prawnej⁷. Zarówno w poglądach przedstawicieli doktryny negujących bezpośredni skutek odstąpienia w zakresie dokonanego rozporządzenia, jak i u zwolenników takiego stanowiska występuje przekonanie, że wykonanie umownego lub ustawowego prawa odstąpienia powinno wywoływać identyczne skutki prawne⁸.

2. Podwójny skutek (zobowiązująco-rozporządzający) umowy licencyjnej

Umowa licencyjna, w ujęciu art. 67 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, jest umową upoważniającą do korzystania z utworu na ustalonych

SN z dnia 12 lutego 2002 r., I CKN 486/00, OSP 2003, z. 3, poz. 36; S. Rudnicki, *Glosa do wyroku SN z dnia 26 marca 2002 r.*, II CKN 806/99, M. Praw. 2003, nr 2, s. 88 i n.; A. Szpunar, *Odstąpienie od umowy o przeniesienie własności nieruchomości*, „Rejent” 1995, nr 6, s. 9 i n.; G. Tracz, *Sposoby jednostronnej rezygnacji z zobowiązań umownych*, Łódź 2007; K. Wyżyn-Urbaniak, *Ustawowe prawo odstąpienia od umowy wzajemnej jako środek ochrony wierzyciela w razie zwłoki dłużnika*, PS 1995, nr 11–12, s. 37 i n.

⁴ Zob. uchwała SN z dnia 11 maja 1972 r., III CZP 22/72, OSNC 1972, nr 12, poz. 213; uchwała SN z dnia 13 maja 1987 r., III CZP 82/86, OSNC 1987, nr 12, poz. 189; uchwała SN z dnia 27 lutego 2003 r., III CZP 80/02, OSNC 2003, nr 11, poz. 141.

⁵ Odmienne stanowisko jest prezentowane zwłaszcza w tych orzeczeniach Sądu Najwyższego, które zbudowane są na tezie, iż odstąpienie od umowy nie wywołuje automatycznie zmiany stosunków rzeczowych, czyli brak jest automatycznego powrotu własności rzeczy do osoby, która była właścicielem przed zawarciem umowy, od której odstąpiono (zob. wyrok SN z 26 marca 2002 r., III CKN 806/99, niepubl. z głosem krytyczną S. Rudnickiego, *op. cit.*).

⁶ Szczegółowe rozważania nad linią orzeczniczą i ewolucję poglądów doktryny przedstawił w tym zakresie K. Osajda, *Jeszcze o skutkach odstąpienia od umowy*, „Studia Iuridica” 2005, nr 44, s. 253 i n.

⁷ Zob. uchwała (7) SN z 30 listopada 1994 r., III CZP 130/94, OSNC 1995, nr 3, poz. 42.

⁸ W szczególności S. Rudnicki twierdzi, że – mimo iż przy odstąpieniu od umowy w ramach uprawnienia ustawowego brak jest przepisu podobnego do art. 395 § 2 k.c. – milczenie ustawodawcy sprawia, że znalezienie odpowiedniego rozwiązania pozostawione jest wykładni (*Glosa...*, s. 89). Również B. Janiszewska, przyznając jedynie skuteczność odstąpienia w sferze obligacyjnej, akceptuje tożsamość skutków odstąpienia od umowy w każdym przypadku (*Glosa...*, s. 103 i n.).

w umowie polach eksploatacji z określonym zakresem, miejscem i czasem korzystania. Uważa się, że głównym elementem przedmiotowo istotnym tej umowy jest upoważnienie licencjobiorcy do korzystania z cudzego prawa podmiotowego na wymienionych w umowie polach eksploatacji⁹. Sformułowanie art. 67 ust. 1 wskazuje wprawdzie, że postanowienia umowne dotyczące zakresu, miejsca i czasu trwania umowy są elementami należącymi do *essentialia negotii* tej umowy, jednak z treści art. 66 wynika wyraźnie, że ta regulacja ma charakter wyłącznie względnie obowiązujący¹⁰ przy braku postanowień umowy w tym zakresie; ustawa przyjmuje bowiem, że umowa licencyjna uprawnia do korzystania z utworu w okresie pięciu lat na terytorium państwa, w którym licencjobiorca ma swoją siedzibę, chyba że w umowie postanowiono inaczej (art. 66 ust. 1). Elementem przedmiotowo istotnym tej umowy nie jest też jej odpłatność. W związku z powyższym umowa licencyjna, choć jest umową dwustronnie zobowiązującą, nie jest umową wzajemną¹¹. Uściślając tę charakterystykę, należy zaznaczyć, że o wzajemnym charakterze umowy mogą przesądzić strony umowy wprowadzając ekwiwalentność świadczeń obu stron, co może mieć miejsce przy umowie licencyjnej odpłatnej¹². Właściwie *essentialia negotii* umowy licencyjnej dotyczą określenia stron umowy, wskazania konkretnego, istniejącego już utworu oraz pola eksploatacji, na którym licencjobiorca będzie z utworu korzystał.

Elementem przedmiotowo istotnym tej umowy jest oznaczenie i zindywidualizowanie utworu, z praw do którego korzystać będzie licencjobiorca (co jest, przypuszczam, milcząco zakładane przez przedstawicieli doktryny jako oczywistość). Wyrażna akceptacja tego stanowiska prowadzi jednak do koniecznej tezy, że umowa licencyjna może dotyczyć jedynie utworów już istniejących¹³. Nie można bowiem zindywidualizować utworu zanim powstanie, skoro ma on być przejawem wolnej i twórczej działalności człowieka¹⁴. W związku z tym, w mojej ocenie, niedopuszczalne jest zawieranie umów licencyjnych w sytuacji, kiedy utwór jeszcze nie powstał, co odróżniałoby zdecydowanie umowę licencyj-

⁹ Tak J. Barta, R. Markiewicz [w:] *Prawo autorskie i prawa pokrewne, Komentarz*, J. Barta, R. Markiewicz (red.), Kraków 2005, s. 520.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Tak M. Kępiński [w:] *System prawa prywatnego. Prawo autorskie*, J. Barta (red.), t. 13, Warszawa 2007, s. 519; choć na s. 524 autor ten przyznaje, że umowa licencyjna odpłatna jest umową wzajemną.

¹² Por. uwagi o wzajemnym charakterze umów: W. Czachórski, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 2004, s. 132–133; K. Zagrobelny [w:] *Kodeks cywilny, Komentarz*, E. Gniewek (red.), Warszawa 2006, s. 832 i n.

¹³ Nie oznacza to, że strony nie mogą zawrzeć umowy o takiej treści, ponieważ ustawa tego nie zakazuje, w mojej ocenie nie będzie to jednak umowa licencyjna.

¹⁴ Utwór jest z natury rzeczy indywidualny, nieprzewidywalny i niepowtarzalny. Zob. T. Grzeszak, *Umowa o stworzenie utworu w ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, PPH, 1995, nr 1, s. 8–13.

ną od umowy o przeniesienie majątkowych praw autorskich, której przedmiotem mogą być utwory przyszłe¹⁵.

Zdaniem M. Kępińskiego reguły prawa rzeczowego (art. 155 k.c.), dotyczące przejścia prawa własności, mogą być stosowane do majątkowych praw autorskich bardzo ostrożnie i jedynie odpowiednio¹⁶. W innym miejscu autor ten, akceptując stanowisko A. Kopffa¹⁷, stwierdził jednak, że ustawodawca uznał za niepożądane stosowanie przepisów k.c. do przejścia praw autorskich i postanowił kwestię przejścia tych praw uregulować odmiennie, zachowując jednak ogólny model czynności prawnej o podwójnym skutku. Zgodnie z tym stanowiskiem skutek rozporządzający umowy o przeniesienie majątkowego prawa autorskiego następuje z chwilą przyjęcia utworu przez nabywcę¹⁸, nie zaś w chwili zawarcia umowy, co jest zgodne z brzmieniem art. 64 (który ma jednak charakter dyspozytywny), mówiącym, że umowa zobowiązująca do przeniesienia autorskich praw majątkowych przenosi na nabywcę, z chwilą przyjęcia utworu, prawo do wyłącznego korzystania z utworu na określonym w umowie polu eksploatacji, chyba że postanowiono w niej inaczej.

W nauce prawa autorskiego nie ma jednolitego poglądu na temat charakteru prawnego umowy licencyjnej¹⁹; przeważa w zasadzie stanowisko, że (w odróżnieniu od umowy przenoszącej prawa autorskie i mającej podwójny skutek zobowiązująco-rozporządzający²⁰), umowa licencyjna nie ma charakteru rozporządzającego, a jej skutki występują jedynie w sferze obligacyjnej²¹. Niektórzy akceptują stanowisko, zgodnie z którym umowa licencyjna wywołuje, obok skutku zobowiązującego, także skutek rozporządzający, gdyż korzystanie z majątkowego prawa autorskiego przez licencjobiorcę jest obciążeniem tego prawa przysługującego twórcy²². Inni różnicują charakter umowy licencyjnej w zależności od jej rodzaju: w przypadku umowy licencyjnej zwykłej (prostej) uznają, iż ma ona charakter zobowiązująco-upoważniający, a skutek rozporządzający przy-

¹⁵ J. Barta, R. Markiewicz, *op. cit.*, s. 515.

¹⁶ Tak M. Kępiński, *op. cit.*, s. 469.

¹⁷ A. Kopff, [w:] *Zagadnienia prawa autorskiego*, S. Grzybowski, A. Kopff, J. Serda, Warszawa 1973, s. 173.

¹⁸ M. Kępiński, *op. cit.*, s. 476; podobnie J. Barta, R. Markiewicz, *op. cit.*, s. 515.

¹⁹ Stanowisko przedstawicieli doktryny na tle poprzedniego stanu prawnego szczegółowo zostało przedstawione przez M. Czajkowską-Dąbrowską, [w:] *Rozpowszechnianie utworów przez radio*, Warszawa 1981, s. 85–100.

²⁰ M. Kępiński, *op. cit.*, s. 513.

²¹ Tak M. Czajkowska-Dąbrowska, [w:] *Prawo autorskie i prawa pokrewne, Komentarz*, J. Barta, R. Markiewicz (red.), Kraków 2005, s. 523; J. Jezioro, *Niektóre elementy sytuacji prawnej stron stosunku z umowy licencyjnej zawartej w ramach zbiorowego zarządzania prawami autorskimi*, [w:] *Źródłach i elementach stosunków cywilnoprawnych. Księga pamiątkowa ku czci prof. Alfreda Kleina*, E. Gniewek (red.), Kraków 2000, s. 153; J. Skąpski, *Umowa licencyjna w prawie międzynarodowym prywatnym*, Zeszytu Naukowe UJ, PWiOWI 1973, z. 1, s. 364 i n.

²² Tak M. Kępiński, *op. cit.*, s. 518.

znają jedynie umowie licencyjnej o charakterze wyłącznym²³. Obecne są także poglądy przypisujące umowie licencyjnej charakter upoważniający lub upoważniająco-zobowiązujący²⁴, jednak argumenty, jakie przedstawiają ich zwolennicy, nie są w mojej ocenie przekonujące. W szczególności B. Gawlik zaznacza, że zawarcie umowy licencyjnej nie zobowiązuje licencjodawcy do żadnych działań czy zaniechań, dlatego ma ona charakter upoważniający. Ten argument jest chybiony²⁵, ponieważ cechą każdej wierzytelności, w tym wierzytelności przysługującej licencjodawcy, jako prawa podmiotowego względnie jest to, że składa się ona z uprawnień, z których korzystanie nigdy nie jest obowiązkiem wierzyciela. Innymi słowy, wierzyciel może, ale nie jest zobowiązany do wykonywania uprawnień, które wynikają dla niego z treści tego prawa. Nikt nie może nakazać wierzycielowi skorzystania z uprawnień, które nabył on z chwilą zawązania stosunku zobowiązaniowego. W szczególności w każdej umowie jednostronnie zobowiązującej wierzyciel z zasady nie jest zobowiązany do działania ani do zaniechania, nie oznacza to wszakże, że taka umowa ma charakter upoważniający. Odpowiednio reguła ta dotyczy umów dwustronnie zobowiązujących w zakresie sytuacji prawnej strony jako wierzyciela. Z określenia, że umowa licencyjna ma charakter upoważniający, nic właściwie nie wynika, a umowa taka nie różni się konstrukcyjnie od innych umów tworzących stosunek zobowiązaniowy, którego treścią jest między innymi upoważnienie do korzystania z cudzej rzeczy²⁶. Taka charakterystyka nie przystaje też to aparatury pojęciowej wypracowanej w systemie prawa cywilnego²⁷.

Dodatkowo należy zauważyć, że w sytuacji, gdy umowa licencyjna jest zawierana przez osobę ograniczoną w zdolności do czynności prawnych, powstałoby pytanie, przyjmując hipotetycznie upoważniający charakter tej umowy, czy do jej ważności potrzebna jest zgoda przedstawiciela ustawowego licencjodawcy, wymagana przez art. 17 k.c. jedynie dla czynności prawnych zobowiązujących lub rozporządzających. W mojej ocenie w zasadzie trafne są argumenty M. Kępińskiego, uzasadniające przyjęcie podwójnego, zobowiązująco-rozporzą-

²³ Takie stanowisko wypracowała E. Traple, [w:] *Ustawowe konstrukcje w zakresie majątkowych praw autorskich i obrotu nimi w dobie kryzysu prawa autorskiego*, UJ, Rozprawy habilitacyjne 1990, nr 179, s. 81. Pogląd ten akceptuje też P. Ślęzak, *Umowa o rozpowszechnianie filmu*, Warszawa 1999, s. 63 i n.

²⁴ Zwolennikiem takiego poglądu jest w szczególności B. Gawlik, *Umowa know-how. Zagadnienia konstrukcyjne*, Zeszyty Naukowe UJ, PWiOWI, 1974, z. 3, s. 96 i n.; zob. też: R. Markiewicz, *Umowy licencyjne między jednostkami gospodarki uspołecznionej*, Zeszyty Naukowe UJ, PWiOWI, 1978, z. 14, s. 20. Taki pogląd przedstawił też A. Kopff, *op. cit.*, s. 206 i n.

²⁵ Argumenty przeciwko upoważniającemu charakterowi umowy licencyjnej przedstawia także P. Ślęzak, [w:] *Umowa o rozpowszechnianie...*, s. 61 i n., oraz M. Kępiński, *op. cit.*, s. 515–517.

²⁶ Najemca jest upoważniony do korzystania z cudzej rzeczy, co nie oznacza, że umowa najmu ma charakter upoważniający.

²⁷ M. Kępiński, *op. cit.*, s. 515.

dającego skutku każdej (prostej i wyłącznej) umowy licencyjnej²⁸. Aczkolwiek autor ten, uzasadniając swoje stanowisko, wskazał, że trudności z ustaleniem rozporządzającego skutku umowy licencyjnej wynikają głównie z niejasnej definicji czynności rozporządzającej. Skutek rozporządzający umowy licencyjnej akceptował także S. Ritterman²⁹.

Uważam jednak, że istnieje zasadnicza różnica między skutkiem czynności prawnej zobowiązującej oraz czynności prawnej o skutku rozporządzającym. Zauważyć trzeba w tym miejscu, że zarówno umowa o podwójnym skutku, jak i umowa jedynie zobowiązująca skutkują zawsze powstaniem prawa podmiotowego po stronie wierzyciela. Istota różnicy moim zdaniem tkwi w tym, że umowa zobowiązująca jest zdarzeniem prawnym które jest konstytutywne dla prawa względnego (wierzytelności), nabywanego przez drugą stronę czynności prawnej³⁰. Tymczasem na skutek zawarcia umowy o podwójnym skutku druga strona nabywa także prawo (lub element treści tego prawa, czyli uprawnienie), które istniało wcześniej po stronie zbywcy, przed dokonaniem tej czynności, jest to więc translatywne nabycie prawa, wobec którego obowiązuje zasada *nemo plus iuris*. Nie ma przy tym znaczenia, czy prawo, które nabywa nabywca, jest prawem podmiotowym o charakterze bezwzględnym czy względnym (sprzedaż rzeczy lub przelew wierzytelności). Powyżej wskazane kryterium rozróżnienia pozwala na kwalifikację zawieranych umów bez błędnego założenia, że konieczne jest, by czynność prawna rozporządzająca prowadziła zawsze do zniesienia, obciążenia lub przeniesienia prawa o charakterze bezwzględnym³¹, kiedy nie jest jasne, co właściwie oznacza to obciążenie, ani nie jest wykluczony, że obciążyć można również prawa względne (np. zastaw na prawach). Ta-

²⁸ M. Kepiński, *op. cit.*, s. 518–519.

²⁹ Autor ten prowadził badania charakteru umowy licencyjnej jeszcze przed II wojną światową. Zob. S. Ritterman, *Komentarz do ustawy o prawie autorskim*, Kraków 1937, s. 86–87.

³⁰ W tym stanie rzeczy np. umowa o świadczenie usług, umowa przewozu, pośrednictwa, zlecenia czy umowa o dzieło będą umowami o skutku jedynie zobowiązującym. Jednak wierzytelność, która powstanie z tych umów, jeżeli jest prawem podmiotowym zbywalnym, będzie mogła być przeniesiona na inny podmiot przez umowę o skutku zobowiązująco-rozporządzającym.

³¹ Taki pogląd jest prezentowany np. w odniesieniu do umowy najmu, kiedy stwierdza się, że umowa ta ma charakter wyłącznie obligacyjny, pozbawiona jest zaś skutku rozporządzającego (tak J. Panowicz-Lipska, [w:] *System prawa prywatnego. Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, t. 8, Warszawa 2004, s. 11), co uzasadniane jest tym, że wynajmujący nie musi być właścicielem rzeczy. Gdyby uznać, że umowa najmu ma charakter wyłącznie obligacyjny, to wywoływałaby wszystkie skutki prawne dla najemcy nawet wówczas, gdy wynajmujący nie ma żadnego prawa do rzeczy (o charakterze rzeczowym lub względnym), co jest w mojej ocenie dyskusyjne. Istotą umowy najmu jest nabycie tytułu prawnego do rzeczy skutecznego także wobec właściciela, dlatego skutek rozporządzający tej umowy jest niezbędny. Inaczej byłoby przy akceptacji założenia, że najemca nie jest zainteresowany w nabyciu tytułu prawnego do rzeczy, a celem umowy jest uzyskanie możliwości faktycznego władania rzeczą przez dłuższy czas, bez względu na to, czy wynajmujący posiada tytuł prawny do rzeczy, co nie wydaje się zasadne, zwłaszcza w świetle art. 690 k.c., który wskazuje, że celem tej umowy jest właśnie nabycie tytułu prawnego skutecznego *erga omnes*.

kie kryterium podziału jest zgodne ze stanowiskiem, że czynnościami prawnymi o skutku rozporządzającym są czynności, których celem i bezpośrednim skutkiem jest przeniesienie, zniesienie lub ograniczenie istniejącego prawa podmiotowego o charakterze majątkowym³², niekoniecznie zaś to prawo podmiotowe musi mieć charakter bezwzględny (rzeczowy lub autorski). Jeżeli więc celem umowy ma być ograniczenie istniejącego prawa majątkowego przysługującego stronie umowy, to umowa jest umową o podwójnym skutku. Ograniczenie prawa majątkowego polega zaś na tym, że w wyniku zawarcia umowy zawęża się sfera możliwych i niesprzecznych z prawem zachowań jednej ze stron umowy³³.

Powyższe można więc podsumować w następujący sposób: **jeżeli strony zawierają umowę, ponieważ jednej z nich przysługuje już istniejące prawo majątkowe, i umowa zostaje zawarta właśnie ze względu na to prawo, w celu jego przeniesienia, ograniczenia lub zniesienia, co może prowadzić³⁴ do nabycia tego prawa (w części lub całości) przez drugą stronę, to umowa ta jest umową o skutku zobowiązująco-rozporządzającym.**

W związku z tym, umowa licencyjna, zarówno prosta, jak i wyłączna, jest, w mojej ocenie, umową o skutku zobowiązująco-rozporządzającym, ponieważ strony zawierają ją ze względu na przysługujące jednej ze stron prawo, a jej zawarcie skutkuje ograniczeniem majątkowych praw autorskich licencjodawcy nawet wówczas, gdy umowa ma charakter niewyłączny. Sfera możliwych zachowań uprawnionego, wynikająca z majątkowego prawa autorskiego, jest pomniejszona, ponieważ przed zawarciem takiej umowy dysponował on wyłączną możliwością korzystania z utworu, a po zawarciu umowy wyłączność tę utracił. E. Traple twierdzi, że „przy licencji prostej, gdzie istnieje możliwość korzystania z dzieła przez samego twórcę, na polu objętym udzieloną licencją, jak i możliwość dokonywania przez niego czynności rozporządzających, trudno wskazać na istotne zmiany w sferze prawa licencjodawcy”³⁵. Moim zdaniem utrata wyłączności na zgodne z prawem korzystanie z utworu na określonym w umowie polu eksploatacji jest istotną zmianą w sferze praw licencjodawcy. Gdyby licencja niewyłączna nie ograniczała praw majątkowych licencjodawcy, to – niezależnie od tego, ile osób byłoby uprawnionych do korzystania z utworu na postawie licencji niewyłącznej – sytuacja twórcy byłaby ciągle taka sama, jakby licencji nie było. Prowadząc to rozumowanie *in abstracto*: gdyby twórca udzielił nieodpłatnej licencji niewyłącznej na korzystanie z praw majątkowych do danego utworu na danym

³² A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2000, s. 265.

³³ Por. rozważania prowadzone nad znaczeniem pojęcia „ograniczenie prawa własności” i literaturę tam podaną: M. Dreła, *Własność zabytków*, Warszawa 2006, s. 111–126.

³⁴ Może prowadzić, acz nie musi, np. w odniesieniu do umowy o zwolnienie z długu, która w związku z przyjętą definicją jest umową o podwójnym skutku, ponieważ skutkuje zniesieniem istniejącej już wierzytelności, a ze względu na istnienie tego prawa została zawarta.

³⁵ E. Traple, *op. cit.*, s. 81.

polu eksploatacji wszystkim innym podmiotom (nie-twórcom), to czy dalej akceptowana byłaby teza, że udzielenie licencji niewyłącznej nie ograniczyło jego majątkowych praw autorskich na tym polu eksploatacji? Nie byłoby przecież wówczas osób, od których twórca mógłby żądać np. wynagrodzenia za korzystanie z utworu na tym polu eksploatacji. Bardziej przekonujące są poglądy M. Szacińskiego, który uważa, że ingerencja w przysługującą autorowi wyłączność nie tylko w zakresie rozporządzania utworem, ale i ingerencja w wyłączność korzystania z utworu lub w wyłączność prawa do wynagrodzenia za korzystanie z utworu przez osoby trzecie stanowi ograniczenie majątkowych praw autorskich³⁶. Podobne stanowisko wypracował S. Sołtysiński na gruncie umów licencyjnych w prawie wynalazczym³⁷.

Art. 41 ust. 1 pkt 2 przewiduje, że nabywca autorskich praw majątkowych może przenieść je na inne osoby, chyba że umowa stanowi inaczej. W doktrynie przyjęto, że także uprawniony z umowy licencyjnej może przenieść swoje prawo do korzystania z cudzego utworu na osobę trzecią – mowa jest wówczas o udzieleniu dalszej licencji, co dotyczy zarówno licencji wyłącznych, jak i niewyłącznych³⁸. Utrata wyłączności albo zwiększenie liczby podmiotów uprawnionych do korzystania z utworu na określonym polu eksploatacji są istotnymi ograniczeniami prawa licencjodawcy, na co wskazuje przepis art. 67 ust. 3, który wymaga wyraźnej zgody licencjodawcy na udzielenie dalszej licencji. Skoro przepis ogranicza rozporządzanie licencją przez licencjobiorcę, to znaczy, że w ocenie ustawodawcy nawet przeniesienie licencji niewyłącznej na inny podmiot nie było obojętne dla praw licencjodawcy³⁹. Nie jest też zasadne twierdzenie, że chodzić tu może jedynie o ochronę osobistych praw autora czy o wykonywanie nadzoru autorskiego nad utworem, ponieważ licencjodawca nie musi być twórcą, w związku z tym może w ogóle nie posiadać osobistych praw autorskich do utworu.

Powszechnie akceptowane jest stanowisko, że celem umowy licencyjnej jest wyłączenie bezprawności korzystania z autorskich praw majątkowych przez licencjobiorcę⁴⁰, więc jest ona zawierana po to, żeby to korzystanie z praw do utworu nie naruszało majątkowych praw autorskich twórcy lub innych osób.

³⁶ Zob. M. Szaciński, *Treść i ochrona praw autorskich*, NP 1977, nr 4, s. 475. Co prawda autor ten prowadził rozważania nad przepisami prawa, a nie postanowieniami umów ograniczającymi treść prawa autora, jednak uważam, że skutki zniesienia wyłączności autorskich praw majątkowych przepisami ustawy są równoważne ze skutkami umowy zawartej w tym samym celu.

³⁷ S. Sołtysiński, *Licencje na korzystanie z cudzych rozwiązań technicznych*, Warszawa 1970, s. 182–186.

³⁸ Co wynika z art. 41 ust. 1 pkt 2, który w drodze analogii „z większego na mniejsze” może być stosowany do umowy licencyjnej, J. Barta, R. Markiewicz, *op. cit.*, s. 388.

³⁹ M. Kępiński uważa, że gdyby umowa licencyjna miała charakter wyłącznie obligacyjny, to trudno byłoby wytłumaczyć, dlaczego udzielenie sublicencji jest niedozwolone bez zgody wyłącznie uprawnionego – M. Kępiński, *op. cit.*, s. 519.

⁴⁰ Zob. M. Kępiński, *op. cit.*, s. 514; E. Traple, *op. cit.*, s. 74 i n. Nieznajdujące oparcia w przepisach ustawy lub postanowieniach umowy zachowanie, wkraczające w sferę zagwarantowanego przez ustawodawcę monopolu autorskiego, stanowi naruszenie bezwzględnie prawa twórcy:

Licencjodawca przez zawarcie umowy jednocześnie kreuje stosunek zobowiązaniowy i rozporządza na określonych polach eksploatacji autorskimi prawami majątkowymi do konkretnego utworu. Zatem główne świadczenie licencjodawcy spełnione jest – w braku odmiennej woli stron – już w chwili zawarcia umowy licencyjnej. Aby doszło do należytego wykonania umowy przez licencjodawcę, w chwili zawarcia umowy muszą mu przysługiwać autorskie prawa majątkowe do utworu będącego przedmiotem umowy, a zasada *nemo plus iuris* dotyczy przecież czynności prawnych rozporządzających. Stąd o wiele bardziej przydatna i potrzebna jest akceptacja tezy, że umowa licencyjna wywołuje także skutki rozporządzające.

3. Skutek wykonania ustawowego prawa odstąpienia od umowy licencyjnej

W przypadku rozważań dotyczących odstąpienia od umowy licencyjnej ostateczne przesądzenie o charakterze tej umowy jako zobowiązująco-upoważniającej albo zobowiązująco-rozporządzającej ma znaczenie dla oceny sytuacji prawnej stron po wykonaniu prawa odstąpienia od umowy. W doktrynie panuje zgodność poglądów co do tego, że umowa licencyjna jest umową ze świadczeniem ciągłym⁴¹, skutkuje zatem powstaniem zobowiązania trwałego⁴². Przesądza o tym też art. 68, przewidując, że umowa licencyjna zawarta na czas nieoznaczony ulega wygaśnięciu przez wypowiedzenie ze skutkiem *ex nunc*⁴³. Przepisy prawa autorskiego przewidują szczególne przesłanki upoważniające strony umowy licencyjnej do odstąpienia lub wypowiedzenia umowy. Co ważne,

P. Bogdanowski, *Środki ochrony autorskich praw majątkowych oraz ich dochodzenie w świetle prawa polskiego*, Kraków, 2003, s. 24.

⁴¹ M. Kępiński, *op. cit.*, s. 523.

⁴² A. Klein twierdził, że również stosunki zobowiązaniowe, w których występują nie tylko świadczenia ciągłe, ale także okresowe, należą do zobowiązań o charakterze ciągłym (trwałym). Zob. A. Klein, *Problem jednostronnego ukształtowania czasu trwania zobowiązaniowego stosunku prawnego o charakterze ciągłym*, [w:] *Rozprawy z polskiego i europejskiego prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Józefowi Skąpskiemu*, A. Mączyński, M. Pazdan, A. Szponar (red.), Kraków 1994, s. 163.

⁴³ P. Ślęzak na tle rozważań o umowie licencyjnej przeciwstawia odstąpienie wypowiedzeniu przez wskazanie różnicy w zakresie skutku *ex tunc* i *ex nunc*, P. Ślęzak, *op. cit.*, s. 264. Ustawa o prawie autorskim przewiduje szczególnie termin odstąpienia od umowy licencyjnej zawartej na czas nieoznaczony w dyspozytywnym przepisie art. 68 ust. 1, lecz jedynie dla twórcy. Należałoby zbadać, czy licencjodawca może wypowiedzieć umowę na podstawie art. 365¹ k.c., wówczas jednak sytuacja stron umowy licencyjnej byłaby w sposób nieuzasadniony zróżnicowana, ponieważ art. 356¹ k.c. przewiduje natychmiastowy skutek wypowiedzenia, natomiast art. 68 ust. 1 ustala roczny termin wypowiedzenia dla twórcy.

wydaje się, że ustawodawca dopuszcza wybór pomiędzy odstąpieniem lub wypowiedzeniem w tych samych stanach faktycznych⁴⁴. W przypadku odstąpienia od umowy licencyjnej istnieje konieczność ustalenia, w jakim zakresie na stronach dotychczasowej umowy ciąży obowiązek zwrotu świadczeń, które zostały spełnione do czasu wykonania prawa odstąpienia, i czy w ogóle można mówić o takim obowiązku.

Ustawodawca w ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych nie uregulował prawa do odstąpienia od umowy licencyjnej w sposób wyczerpujący. Właściwie nie wiadomo też, w jakim zakresie odstąpienie od umowy licencyjnej zostało uregulowane w tym akcie prawnym, ponieważ wątpliwe jest, by art. 54⁴⁵ i 55⁴⁶ miały zastosowanie do umowy licencyjnej. Natomiast wykładnia art. 56–58 przysparza wiele trudności i możliwe jest też takie rozumienie tych przepisów, że przesłanki w nich wymienione w zakresie umowy o przeniesienie praw autorskich są podstawą odstąpienia od umowy, a w zakresie dotyczącym umowy licencyjnej są podstawą jej wypowiedzenia i to jedynie przez twórcę⁴⁷. Interpretacja taka nie wynika z wykładni gramatycznej, lecz uwzględnia stanowisko, że odstąpienie od zobowiązania trwałego wywołuje skutek *ex nunc*, czyli w tym zakresie podobne jest wypowiedzeniu ze skutkiem natychmiastowym. Problem jednak leży w tym, że w art. 56–58 ustawodawca nie przewidział wprost natychmiastowego skutku wypowiedzenia umowy, co wymaga, jak się wydaje, interwencji *de lege ferenda*⁴⁸.

Przepisy kodeksu cywilnego dotyczące ustawowego prawa odstąpienia od umowy mają zastosowanie jedynie w przypadku umów wzajemnych⁴⁹. Ana-

⁴⁴ Na przykład art. 57 ust. 1 przewiduje, że jeżeli nabywca autorskich praw majątkowych lub licencjobiorca [...] nie przystąpi do rozpowszechniania utworu [...], twórca może odstąpić od umowy lub ją wypowiedzieć.

⁴⁵ Art. 54 przewiduje możliwość odstąpienia przez zamawiającego w przypadku niedostarczenia egzemplarza utworu. Moim zdaniem wobec przyjęcia, że umowa licencyjna dotyczy utworu już istniejącego, przepisy tego artykułu nie mają zastosowania.

⁴⁶ W art. 55 przewidziano uprawnienie do odstąpienia od umowy dla zamawiającego utworów w przypadku wad prawnych bądź usterek utworu. A. Stuglik, prowadząc rozważania nad odpowiedzialnością licencjodawcy za wady programu komputerowego, ocenia, że odpowiedzialność licencjodawcy za wadliwość utworu należy raczej wywodzić z reżimu odpowiedzialności kontraktowej aniżeli stosować art. 55. Zob. A. Stuglik, *Odpowiedzialność licencjodawcy za wady programu (oprogramowania komputerowego)*, M. Prawn. 2002, nr 9, s. 404 i n., *idem*, *Odpowiedzialność licencjodawcy za wady produktów informatycznych*, PPH 2004, nr 9, s. 43 i n.

⁴⁷ Przepisy art. 56–58 przewidują uprawnienie do odstąpienia od umowy licencyjnej przewidziane jedynie dla twórcy, należą zatem do sfery pierwotnego prawa autorskiego i nie mogą być stosowane, jeżeli licencjodawca nie jest jednocześnie twórcą. M. Kępiński, *op. cit.*, s. 489.

⁴⁸ Ponieważ roczny, na koniec roku kalendarzowego, ustawowy termin wypowiedzenia umowy licencyjnej przewidziany dla twórcy w art. 68 jest zbyt długi, dotyczy tylko twórcy (czyli nie każdego licencjodawcy), jeżeli zawarto umowę na czas nieokreślony lub określony, ale dłuższy niż 5 lat.

⁴⁹ Odstąpienie jest możliwe na skutek zwłoki drugiej strony w wykonaniu zobowiązania (art. 491 k.c.) oraz kiedy jedno ze świadczeń staje się niemożliwe po powstaniu zobowiązania

liza tych uregulowań pozwala na ocenę, że w zakresie ustawowego prawa odstąpienia w ramach prawa cywilnego zróżnicowane są przesłanki tego prawa, natomiast skutki jego wykonania następują *ex tunc* i uregulowane są w art. 494 k.c. W myśl tego przepisu strona, która odstępuje od umowy wzajemnej, obowiązana jest zwrócić drugiej stronie wszystko to, co otrzymała od niej na mocy umowy, może też żądać nie tylko zwrotu tego, co świadczyła, lecz również naprawienia szkody wynikłej z niewykonania zobowiązania.

W nauce prawa cywilnego przeważa stanowisko, że jeżeli świadczenie jednej ze stron stosunku zobowiązaniowego ma charakter ciągły lub okresowy, wówczas skutki odstąpienia wystąpią *ex nunc*, co uzasadniane jest tym, że przypadające za pewien okres świadczenia ciągle zostały już wykonane, więc nakładanie na obie strony obowiązku zwrotu wszystkiego, co sobie wzajemnie już świadczyły, nie byłoby uzasadnione ani interesem wierzyciela, ani względami gospodarczymi⁵⁰. W związku z tym skutki wykonania prawa odstąpienia od umowy zbliżają się do skutków wykonania prawa wypowiedzenia umowy, ponieważ przyjęte jest, że wypowiedzenie wywołuje skutki *ex nunc* i prowadzi do rozwiązania stosunku prawnego bez konieczności dokonania rozliczenia spełnionych już świadczeń⁵¹. Nawet wypracowano stanowisko, że uprawnienie do wypowiedzenia zobowiązania wzajemnego o charakterze trwałym ze względu na zwłokę dłużnika w spełnieniu jednego ze świadczeń – mimo że w art. 491 § 2 zd. 1 k.c. nazwane jest odstąpieniem – w swej istocie jest wypowiedzeniem⁵². W związku z tym niektórzy uważają, że odstąpieniem jest jedynie takie uprawnienie kształtujące, którego wykonanie niweczy stosunek prawny z mocą wsteczną⁵³.

(art. 493, 495 § 2 k.c.). Dodatkowo przepisy szczególnej części zobowiązań w kodeksie cywilnym są podstawą odstąpienia od umowy z powodu nienależytego wykonania zobowiązania przez dłużnika, a w szczególności zwłoki (art. 552, 586 § 2, 635 k.c.), wadliwości przedmiotu świadczenia (art. 560 § 1, 637 k.c.) bądź innego rodzaju uchybienia dłużnika w należyтым wykonaniu zobowiązania (art. 640 k.c.). Niekiedy prawo odstąpienia jest zastrzeżone w kodeksie cywilnym w oderwaniu od nieprawidłowości przy wykonywaniu zobowiązania przez drugą stronę umowy, np. zamawiający dzieło może odstąpić od umowy w każdym czasie, dopóki dzieło nie zostało skończone (art. 644 k.c.).

⁵⁰ Pogląd, że w stosunkach zobowiązaniowych ze świadczeniem ciągłym (w zobowiązaniach trwałych) odstąpienie wywołuje skutki *ex nunc*, wyrazili: A. Klein, *Ustawowe...*, s. 167; J. Dąbrowa, *System prawa cywilnego. Zobowiązania. Część ogólna*, Z. Radwański (red.), t. III, cz. 1, Wrocław 1981, s. 826; Z. Radwański, *Uwagi o zobowiązaniach trwałych (ciągłych) na tle kodeksu cywilnego*, „Studia Cywilistyczne”, t. XIII–XIV, 1969, s. 262; M. Piekarski, [w:] *Kodeks cywilny, Komentarz*, Z. Resich (red.), t. II, Warszawa 1972, s. 1198; uzasadnienie wyroku SN z 15 maja 2007 r., V CKS 30/07, OSNC 2008, z. 6, poz. 66.

⁵¹ Zob. G. Tracz, *op. cit.*, s. 24 i literatura w przypisie nr 29.

⁵² P. Machnikowski, *Uprawnienia kształtujące w zobowiązaniowych stosunkach prawnych*, [w:] *O źródłach i elementach stosunków cywilnoprawnych*, E. Gniewek (red.), Kraków 2000, s. 252; A. Klein, *Problem jednostronnego ukształtowania czasu trwania zobowiązaniowego stosunku prawnego o charakterze ciągłym*, [w:] *Rozprawy z polskiego i europejskiego prawa prywatnego*, Kraków 1994, s. 169.

⁵³ P. Machnikowski, *op. cit.*, s. 251.

Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych w art. 59 przewiduje taki sam skutek odstąpienia, jak i wypowiedzenia umowy licencyjnej. W myśl tego artykułu, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, każda ze stron (choć w zakresie art. 56–58 jedynie twórca⁵⁴), odstępując od umowy lub wypowiadając ją, może żądać od drugiej strony zwrotu wszystkiego, co ta otrzymała z tytułu umowy. Ustawodawca zrezygnował z roszczenia odszkodowawczego (co jest sporne w doktrynie⁵⁵), a jednocześnie regulacja ta właściwie wyklucza przyjęcie skutku *ex nunc* odstąpienia od umowy licencyjnej, skoro strona odstępująca od umowy może żądać zwrotu tego, co do tej pory świadczyła. Ustawodawca więc wprowadził zasadę restytucji wzajemnych świadczeń stron, z czego można by wnioskować o skutku odstąpienia *ex tunc*⁵⁶. Trudno jest określić jednak, czego właściwie mógłby żądać twórca, odstępując od umowy licencyjnej, tytułem zwrotu tego, co dotychczas świadczył. W mojej ocenie odstąpienie od umowy licencyjnej, wobec zniweczenia jej wszystkich skutków prawnych, powoduje automatycznie utratę praw z licencji po stronie licencjobiorcy, tj. prawa do korzystania z utworu na określonym polu eksploatacji, oraz utratę praw z tej umowy, które nabył licencjodawca, w szczególności prawa do wynagrodzenia.

Dodatkowo art. 57 ust. 2 przewiduje, że jedynie w szczególnej sytuacji zwłoki licencjobiorcy twórca może domagać się naprawienia szkody po skorzystaniu z prawa odstąpienia (wypowiedzenia) umowy licencyjnej. Oznacza to, że w innej sytuacji, gdy strona realizuje prawo do odstąpienia od umowy na podstawie przepisów prawa autorskiego, nie może żądać odszkodowania za niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania przez drugą stronę umowy, jeżeli przepis szczególny (art. 57 ust. 2) tego wprost nie przewiduje.

Uważam, że odstąpienie od umowy licencyjnej wywołuje jedynie skutek *ex nunc*, a inna konstrukcja nie jest możliwa do przyjęcia⁵⁷. W razie akceptacji skutku *ex tunc* odstąpienia od umowy licencyjnej należałoby teoretycznie zało-

⁵⁴ Art. 56–58 regulują przesłanki odstąpienia od umowy licencyjnej jedynie przez twórcę, choć istnieją głosy, że – wbrew wykładni literalnej – chodzi tutaj także o następcę prawnego twórcy pod tytułem ogólnym i szczególnym, jak również inny pierwotny podmiot autorskich praw majątkowych. A. Stuglik, *Odpowiedzialność licencjodawcy za wady programu...*, s. 405.

⁵⁵ Wobec tego, że niektórzy akceptują równoczesne stosowanie art. 494 k.c., zdaniem J. Barty i R. Markiewicza stronie odstępującej od umowy licencyjnej powinno przysługiwać prawo żądania naprawienia szkody wynikłej z niewykonania zobowiązania. J. Barta, R. Markiewicz, [w:] *Prawo autorskie...*, s. 501.

⁵⁶ A. Klein uznał, że powszechnie akceptowany pogląd, iż powstanie po obu stronach zobowiązania zwrotu świadczeń wzajemnych prowadzi funkcjonalnie do tego, że rozwiązanie zobowiązania działa z mocą wsteczną, *ex tunc* jest nieprawidłowy, ponieważ odstąpienia od umowy wzajemnej ze świadczeniem ciągłym zawsze skutkuje *ex nunc*, a jedynie ustawa łączy z tym zdarzeniem prawnym powstanie obowiązku zwrotu spełnionych świadczeń. Zob. A. Klein, *Ustawowe...*, s. 165 i 168.

⁵⁷ P. Ślęzak przyjmuje, omawiając ustawowe prawo odstąpienia od umów prawa autorskiego, skutek *ex tunc* odstąpienia, ale bez uzasadnienia tego stanowiska – P. Ślęzak, *op. cit.*, s. 264).

żyć, że korzystanie z praw do utworu przez licencjodawcę do chwili odstąpienia od umowy pozbawione było podstawy prawnej wyłączającej bezprawność takiego zachowania. Wówczas można by było, jak się wydaje, uznać, że licencjodawca przed odstąpieniem od umowy naruszał autorskie prawa majątkowe, skoro z mocą wsteczną utracił prawo do korzystania z utworu (autorskich praw majątkowych), co jest w mojej ocenie niedopuszczalne.

Powyższe uwagi wyraźnie wskazują na brak spójnej i konsekwentnej podstawy teoretycznej regulacji prawa autorskiego w zakresie ustawowego prawa odstąpienia od umowy licencyjnej. W związku z tym należy zbadać, jakie skutki wywoła odstąpienie od tej umowy, jako umowy tworzącej zobowiązanie o charakterze trwałym, na gruncie przepisów prawa cywilnego. W ocenie A. Kleina dla stosowania przepisów o odstąpieniu od zobowiązań o charakterze ciągłym wystarczy uwzględnić tylko charakter świadczenia dłużnika, tj. strony, która nie odstępuje od umowy⁵⁸. Jego zdaniem charakter świadczenia strony uprawnionej do odstąpienia od umowy nie ma znaczenia dla określenia stosowania przepisów będących podstawą ustawowego prawa odstąpienia od umowy wzajemnej w części⁵⁹. Świadczenie licencjodawcy polega na udostępnieniu utworu licencjodawcy do korzystania w celu umówionym, co następuje jednorazowo, dodatkowo trzeba zaznaczyć, że świadczenie ma charakter ciągły (polega na zaniechaniu), ponieważ uprawniony rezygnuje z wyłączności korzystania z utworu i upoważnia do korzystania z utworu licencjodawcę. Świadczenie licencjodawcy jest z zasady⁶⁰ świadczeniem pieniężnym, jeżeli umowa licencyjna jest odpłatna; może mieć ono charakter jednorazowy, jednorazowy sukcesywny (jeżeli jest rozłożone na raty) albo okresowy, jeżeli umowa licencyjna jest zawarta na czas nieoznaczony, a wysokość wynagrodzenia zależy od czasu trwania umowy. Umowa licencyjna może być także zobowiązująca jednostronnie, wówczas licencjodawca jest wyłącznie wierzycielem, w związku z czym brak będzie po jego stronie obowiązku świadczenia.

W przypadku, gdy umowa licencyjna jest odpłatna i ma charakter wzajemny, wynagrodzenie twórcy odpowiada świadczeniu licencjodawcy, czyli jest to zapłata za korzystanie, w ramach uprawnień twórcy, z jego praw autorskich o charakterze majątkowym do utworu⁶¹. Jeżeli osoba trzecia występuje przeciwko li-

⁵⁸ Zob. A. Klein, *Ustawowe...*, s. 35.

⁵⁹ A. Klein prowadził te rozważania na gruncie wykładni art. 250–253 kodeksu zobowiązań z 1933 r. (Dz.U. z 1933 r., Nr 82, poz. 598 ze zm.).

⁶⁰ Może być jednak tak, że licencjodawca jest zobowiązany do określonego sposobu rozpowszechniania utworu, nie będąc przy tym zobowiązany do zapłaty wynagrodzenia licencjodawcy.

⁶¹ Wynagrodzenie należne na podstawie umowy licencyjnej nie jest i nie może być, w mojej ocenie, wynagrodzeniem za stworzenie utworu – tutaj zastosowanie mają przepisy dotyczące umowy o dzieło, dlatego też w art. 55 § 2 mowa jest o zamawiającym, nie zaś o licencjodawcy. Niektórzy przyjmują, że odstąpienie przez licencjodawcę od umowy na tej podstawie, że utwor ma wady prawne, jest możliwe tylko wtedy, gdy strony zastrzegły to wyraźnie w umowie. Wów-

cencjorbiorcy z roszczeniami z tytułu naruszenia praw autorskich, należy przyjąć, że mamy raczej do czynienia ze zwłoką licencjodawcy w wykonaniu zobowiązania, aniżeli z wadami utworu (o których mowa w art. 55), ponieważ świadczenie licencjodawcy nie jest w ogóle wykonane. Świadczeniem głównym licencjodawcy jest przecież upoważnienie licencjorbiorcy do korzystania z utworu pochodzącego od zindywidualizowanego autora, w celu pobierania przez niego korzyści na określonym polu eksploatacji, a głównym jego celem jest wyłączenie bezprawności tego korzystania. W sytuacji, gdy zgodne z prawem, tzn. nie naruszające praw autorskich korzystanie z utworu przez licencjorbiorcę na wskazanym w umowie polu eksploatacji jest niemożliwe bez zgody osób uprawnionych (osób trzecich), nie mamy do czynienia z przypadkiem niemożliwości obiektywnej i uprzedniej, uzasadniającym stosowanie art. 387 k.c.⁶², raczej należy mówić o zwłoce licencjodawcy, ponieważ nie spełnił on świadczenia. Tak więc, gdy licencjodawca nie dysponował autorskim prawem majątkowym w zakresie udzielanej licencji, czyli naruszył zasadę *nemo plus iuris*, wówczas pozostaje w zwłoce z wykonaniem zobowiązania, zatem zastosowanie znajdzie art. 491 § 1 k.c.

Decydując o zastosowaniu przepisów art. 491 § 1 k.c. do umowy licencyjnej⁶³, należy dodatkowo podkreślić, że na tej podstawie odstąpić od umowy mogą obie strony. Umowa licencyjna może być zawierana przez twórcę (autora) albo przez inną osobę uprawnioną do majątkowych praw autorskich do danego utworu. Świadczenie licencjodawcy nie jest, moim zdaniem, świadczeniem podzielnym, dlatego że licencjodawca nie może pozostawać w zwłoce ze spełnieniem części świadczenia. Skutkiem umowy jest rozporządzenie autorskim prawem majątkowym w celu wyłączenia bezprawności korzystania z utworu przez licencjorbiorcę przez cały czas trwania umowy, brak świadczenia w takiej postaci powoduje, że licencjodawca jest w zwłoce co do całego świadczenia. Istnieje stanowisko, że do uznania podzielności świadczenia wystarczy jego podzielność w czasie, jednak, moim zdaniem, w przypadku świadczenia licencjodawcy nie jest ono uzasadnione. Jeżeli w konkretnej sytuacji będzie można dopatrzeć się podzielności utworu, należy wówczas mówić raczej o różnych utworach (różnych

czas, po wykonaniu prawa odstąpienia od umowy, może on żądać odszkodowania od licencjodawcy na podstawie art. 55 § 2. Nie jestem przekonana o słuszności takiego stanowiska, ponieważ mamy wówczas do czynienia z umownym prawem odstąpienia. Ponadto artykuł ten przyznaje to uprawnienie zamawiającemu, nie zaś licencjorbiorcy. W związku z przyjęciem stanowiska, że określenie i zindywidualizowanie utworu jest konieczne dla zawarcia umowy licencyjnej (ewentualnie można rozważać zawarcie umowy licencyjnej pod warunkiem, że utwór powstanie), wykluczone jest utożsamianie zamawiającego z licencjorbiorcą; por. M. Kępiński, *op. cit.*, s. 524; J. Barta, R. Markiewicz, *op. cit.*, s. 471 i n.

⁶² Jeżeli niemożliwość ma charakter następczy, np. utwór zniknął i nie ma możliwości jego odzwierciedlenia, zastosowanie będą miały art. 493 § 1 albo 495 § 1 k.c.

⁶³ P. Ślęzak uważa natomiast, że art. 491 k.c. nie znajduje zastosowania do umów prawa autorskiego, co jest spowodowane tym, że prawo autorskie zawiera w art. 57 odmienną regulację w zakresie niewykonania w terminie świadczenia wzajemnego; P. Ślęzak, *op. cit.*, s. 250–251.

autorskich prawach majątkowych) w miejsce jednego. Niekiedy też jedynym świadczeniem licencjobiorcy będzie rozpowszechnienie utworu w określony sposób, co nie zawsze będzie świadczeniem podzielnym. W nauce prawa cywilnego istnieje stanowisko, które właśnie względem umów licencyjnych w pełni miałyby zastosowanie: nawet jeżeli uznamy, że świadczenia obu stron umowy licencyjnej są podzielne, to właściwość zobowiązania z tej umowy jest taka, że mimo podzielności świadczeń, nie nadają się one oba do spełnienia w częściach⁶⁴.

W związku z powyższym w zasadzie można by do umowy licencyjnej stosować tylko art. 491 § 1 k.c. z wyłączeniem stosowania § 2 tego artykułu, z tym, że postać szczególna zwłoki licencjobiorcy w rozpowszechnianiu utworu została uregulowana w art. 57⁶⁵. Tak więc jedynie licencjobiorca będący w zwłocie z zapłatą wynagrodzenia jest narażony na jednostronne zniesienie stosunku zobowiązaniowego przez licencjodawcę na podstawie art. 491 § 1 k.c. Wówczas powstaje pytanie o zakres stosowania art. 494 k.c. Pojawia się trudność ze znalezieniem uzasadnienia dla istnienia obowiązku zwrotu tego, co strony sobie wzajemnie świadczyły, skoro wyżej wskazano, że odstąpienie od umowy wzajemnej powinno skutkować *ex nunc*, a świadczenie licencjodawcy nie przystaje do aparatury pojęciowej tego przepisu. Nie ma natomiast przeszkód, by strona odstępująca od umowy występowała z roszczeniem odszkodowawczym. W mojej ocenie art. 58 prawa autorskiego wyłącza stosowanie art. 494 k.c. jako *lex specialis* jedynie wówczas, gdy odstąpienie od umowy następuje na podstawie przesłanek zawartych w przepisach prawa autorskiego⁶⁶.

Jeżeli umowa licencyjna nie ma charakteru umowy wzajemnej, jedyną podstawą ustawowego prawa odstąpienia od umowy są przepisy 56–58 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Jednak przepisy te dotyczą odstąpienia przez twórcę w razie wadliwości w wykonaniu zobowiązania przez licencjobiorcę. **W związku z tym, że wszystkie elementy przedmiotowo istotne tej umowy zawierają się w określeniu świadczenia licencjodawcy, czyli zobowiązanie licencjodawcy jest konieczne dla istnienia umowy, należy wykluczyć istnienie umowy licencyjnej jednostronnie zobowiązującej licencjobiorcę.** Wynika z tego, że ustawa nie przewiduje możliwości odstąpienia licencyjnej jednostronnie zobowiązującej. W sytuacji, gdy umowa licencyjna ma charakter umowy dwustronnie zobowiązującej, choć nie wzajemnej, od umowy dopuszczalne jest odstąpienie od umowy jedynie na podstawie art. 56–58 ze skutkiem *ex nunc*.

⁶⁴ Zob. J. Dąbrowa, *op. cit.*, s. 824.

⁶⁵ Wówczas twórca uprawniony jest do odstąpienia od umowy licencyjnej po bezskutecznym upływie, dodatkowo wyznaczonego, terminu spełnienia świadczenia, nie krótszego jednak niż 6 miesięcy.

⁶⁶ R. Sikorski, w wypadku licencji na korzystanie z elektronicznych baz danych, stwierdza, że wobec braku wyczerpującej regulacji obowiązków stron po ustaniu licencji zasadnicze znaczenie będzie mieć jedynie regulacja własna stron w umowie licencyjnej; R. Sikorski, *Licencje na korzystanie z elektronicznych baz danych*, Warszawa 2006, s. 203.

Skutkiem wykonania prawa do odstąpienia od umowy licencyjnej jest utrata przez licencjobiorcę *ex nunc*, uprawnienia do zgodnego z prawem korzystania z utworu na oznaczonym w umowie polu eksploatacji. Odstąpienie od umowy licencyjnej nie niweczy więc stosunku zobowiązaniowego w całości od momentu jego powstania, trudno natomiast mówić o tym, że w każdym przypadku skutkować ono będzie wzajemną i proporcjonalną redukcją świadczeń obu stron, czyli że będzie zmieniać treść stosunku zobowiązaniowego. Odstąpienie niweczy zarówno węzeł obligacyjny, jak i dokonane rozporządzenie (obciążenie prawa autorskiego licencjodawcy), ale *ex nunc*. W tej sytuacji dalsze korzystanie z cudzych praw majątkowych do utworu przez licencjobiorcę wiąże się z naruszeniem praw licencjodawcy i możliwością zastosowania roszczeń z art. 79 przez osoby uprawnione do majątkowych praw autorskich.

Podsumowując powyższe, można jeszcze *de lege ferenda* wysunąć postulat uregulowania w prawie autorskim w sposób wyczerpujący ustawowych wypadków odstąpienia od umowy licencyjnej (oraz umowy o przeniesienie praw autorskich) i skutków wykonania tego uprawnienia. Z powyżej prowadzony rozważań wynika, że właściwość i natura świadczeń stron umowy licencyjnej nie poddają się łatwej klasyfikacji przy użyciu siatki pojęciowej stworzonej dla tradycyjnych instytucji obrotu prywatnego i istniejącej w kodeksie cywilnym.